

HANS DERNSCHWAM'IN “İSTANBUL VE ANADOLU'YA SEYAHAT GÜNLÜĞÜ”NDE AMASYA'DA OSMANLI KÜLTÜREL DOKUSU VE İNSAN ALGISI

Yrd. Doç. Dr. Sevim KARABELA ŞERMET*

Özet: Günümüzde bir ilim dalı olarak kabul edilen imgebilim imge ve önyargı araştırmalarını konu alır. İmgebilimin insani bilimler içindeki yeri önemlidir. Bu çalışmada Alman seyyah Hans Dernschwam'ın 16. yüzyılda oluşturmuş olduğu “*İstanbul ve Anadolu Seyahat Günlüğü*”ndeki Amasya atmosferinde ve coğrafyasında Osmanlı/Türk varlığına dair imgeler ve önyargılar değerlendirilecektir.

XVI. yüzyıl ortalarında Türkiye'ye gelen Hans Dernschwam (1494-1568) 'ın günlük biçiminde yazdığı seyahatnamesi büyük bir değer taşımaktadır ve Anadolu coğrafyasında Osmanlı izlerini takip edenler için muazzam ölçüde malzeme içermektedir. Seyahatnameler insan ruhunu içinde hapseden, içinde insanın hikâyesini de barındıran eserlerdir. Hikâyesi olan bu eserler aynı zamanda devrin psikoloji haritasını da çizer. İşte eserin asıl kıymeti de bu noktada belirginleşmektedir. Yabancıların objektifi ile Osmanlı'nın en ihtişamlı döneminde Amasya'nın sunumu enteresandır. Eser, Avrupa'daki Osmanlı algısı ile ilgili önemli ipuçları içermektedir. Bu ipuçlarından hareketle genel yargılara varmak mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: İmgebilim, Amasya, Seyahatname, Osmanlı, Avrupa.

IN HANS DERNSCHWAM'S “TRAVEL DIARY TO ISTANBUL AND ANATOLIA” OTTOMAN CULTURAL TEXTURE AND HUMAN PERCEPTION IN AMASYA

Abstract: Imagology focuses on image and prejudice research. Today, it is accepted as a science. The place of Imagology in human sciences is important because of its role in recognizing the "other". In this study, the ideas and prejudices about Amasya in the “*Istanbul and Anatolian Travel Journal*” that the traveler Hans Dernschwam created in the 16th century will be evaluated in the frame of imagology..

Hans Dernschwam (1494-1568), who came to Turkey in the middle of the 16th century, has great value in daily travel writings. Hans Dernschwam's diary contains considerable material for those who follow the Ottoman traces in Anatolian geography. Travel writings are the works that embrace the human soul, and also the story of the human being. These works of art, which are also the story, also depict the period psychology map. Here, the main asset of the work is also evident at this point. Amasya's presentation is interesting in the most magnificent period of the Ottoman Empire with foreign object. The work contains important clues about the Ottoman perception in Europe. It seems possible to reach general judgments from these clues.

Keywords: Imagology, Amasya, Travel Book, Ottoman, Europe.

1. Giriş

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin uğraşı alanı içerisine giren imgebilim araştırmaları tarihi, dünya literatüründe oldukça eski olmasına karşın Türk edebiyatı için yenidir.

İmgebilim “Latince kökenli (imago) imaj kelimesinden gelir. İmaj bilindiği gibi resim suret demektir.” (Aytaç 2016: 123.) 20. yüzyıl ortalarına kadar yapılan imgebilim alanında

* Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

gerçekleştirilen öncü araştırmaların özelliği "ulusların birbirinden farklı milli karakterleri oluşundan hareket etmeleridir." (Aytaç 2016: 123.)

Tarihsel süreç içerisinde imgebilimin evrimi düşünüldüğünde "Edebiyat bilim sınırları içinde kalacak olan ve mantalite tarihine yönelecek olan imgebilim" (Aytaç 2016: 123.) olarak ayrımlanan karşılaştırmalı imge araştırmaları "genel olarak edebiyat biliminde ve edebiyat eleştirisinde ulusal ya da yabancı kimliğini, bunların nasıl resmedildiğini araştırma (Aytaç 2016: 123.) anlamına gelir.

Bu çalışmada yaklaşık iki ay Amasya'da bulunan seyyah Hans Dernschwam'ın 16. yüzyılda oluşturmuş olduğu "İstanbul ve Anadolu Seyahat Günlüğü"ndeki Amasya atmosferinde ve coğrafyasında Osmanlı/Türk varlığına dair imgeler ve önyargılar bunların nasıl resmedildiği değerlendirilecektir. Alman seyyahın gözlemleri aracılığıyla, Avrupa'da mevcut olan Türk algısı üzerinden hareketle ortak ve genel yargılara ulaşmak amacıyla hazırlanmıştır. Yaşar Önen tercümesi olan eserdeki Amasya anlatısı ana kaynaktır.

2. Meraklı Alman Seyyah Hans Dernschwam ve Amasya

XVI. yüzyıl ortalarında Türkiye'ye gelen Hans Dernschwam (1494-1568) 'ın günlük biçiminde yazdığı gezi yazıları Türk kültürü ve tarihi açısından büyük bir değer taşımaktadır. Çalışma seyahatnamenin özellikle şehzadeler diyarı olarak bilinen Amasya şehri izlenimlerinin sunulduğu bölüme yoğunlaşmaktadır. Çünkü Amasya başlangıçta gezi planında olmayan ancak Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'da bulunmaması sebebiyle padişahın izini takip eden gezi heyetinin de hayal etmediği bir uzantı olarak ortaya çıkar. Amasya, gezinin son bulunduğu ve aynı zamanda dönüşün başladığı noktadır. Alman seyyahın Amasya izlenimleri birkaç sebeple önemlidir. Öncelikle Türk tarihi, aynı zamanda dünya tarihi açısından öneme sahip olan Kanuni Sultan Süleyman devrini resmetmesi ve seyahatin Şehzade Mustafa'nın katledilmesinden kısa bir süre sonra gerçekleşmesi eserin değerini artırmaktadır. Gezinin nihai zorunlu hedefinin Amasya olması ve henüz Şehzade Mustafa'nın acısı yüreklerde tazeliğini korurken Amasya'ya varılması, heyet şehre gelirken ve dönerken halkın duygularının ölçülmesi ve bunun psikolojik boyutunun seyyahın süzgecinden geçerek esere yansısı o dönemde Avrupa'da mevcut olan Türk imgelemine katkı sağlamaktadır. Bir başka dikkate değer özellik bu tarih diliminin Şah Tahmasb'ın Kanuni'ye gönderdiği görkemli İran barış heyetinin de gelmesiyle yaşanan çok hareketli günleri içine alması ve seyyahın bu günlere tanık olmasıdır. Şehzade Mustafa'nın katline dayalı halkın incecikten iç sızısına tanık olan seyyah öte taraftan Osmanlı hanedanının görkemli ziyafet sofralarını görselleştirir. Bu iki olayın gerçekleştiği zaman dilimi bu zaman aralığının önemini artırmakta ve Avrupa'daki Türk imgelemine belirginleştirmektedir.

Hans Dernschwam'ı (1494-1568)¹ Türk tarihinde önemli kılan Kanuni Sultan Süleyman devrinde İstanbul'a gelerek Amasya'ya kadar giden, Amasya'ya kadar olan Anadolu coğrafyasını gözlemleyen ve bunu yazıya döken bir seyyah olmasıdır. Bohemya'nın Brux kasabasında doğan Hans Dernschwam'ın aile kökeni ile ilgili bilgiler onun varlıklı bir aileden geldiği ve iyi bir öğrenim gördüğü yolundadır. (Eyice 1994: 182.) 1510'da Leipzig Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun olduğu Viyana Üniversitesi'nin 1507 yılı kütük defterinde adının kayıtlı olmasına dayandırılmaktadır.

Dernschwam'ın Amasya'ya gelmesine kadar uzayan süreç birdenbire oluşmaz. 1514'te Macar kraliyet sarayında prenslerin mürebbisi Balbi'nin yanına Budin'e giderek onunla 1515'te Pressburg'a geçtiği, daha sonra 1520-1530 yılları arasında Macaristan ve Transilvanya'da dolaştığı, 1525'ten itibaren, koleksiyonlarıyla ünlü Augsburg'lu banker ve sanat dostu Anton Fugger'in hizmetinde bulunduğu bilinmektedir. Dernschwam, 1553'te Alman imparatoru I. Ferdinand'ın Kanuni Sultan Süleyman'a gönderdiği elçilik heyetine katılır. İstanbul'u görmek, Osmanlı Devletini tanımak isteğiyle heyete katılan Dernschwam, bu uzun yolculuğu kendi hesabına yaptığını seyahatnamesinin sonunda "Bu seyahati kendi hesabıma yaptım. Gidiş ve dönüşte hizmetkârlarımın, at ve arabalarımın bütün giderlerini ben ödedim." (Dernschwam 1992: 372.) diyerek belirtir.

Dernschwam'ın gezi sonrası hayatı hakkında ayrıntılı bilgi mevcut değildir. 1560'da Neusohl veya Kremnitz'de yaşadığı tespit edilmektedir. Kesin ölüm tarihi belli değildir. 651 cilt içinde 2000 kadar değişik eserden meydana gelen özel kütüphanesi bir yakını aracılığı ile 1569 yılında Viyana Saray Kütüphanesi'ne satılır.

Eserin yayın macerası Dernschwam'ın macerasını aratmayacak boyuttadır. Onun bu eseri uzun süre Augsburglu Anton Függer'in arşivinde yazma eser olarak muhafaza edilmiştir. Bu orijinal el yazması arşivci Fr. Dobel tarafından 1889'a doğru Babenhausen Şatosu'nda bulunmuştur. Prag, Wolfenbüttel nüshalarının varlığından söz edilmektedir. İlk olarak bilimsel çalışmalar Prag nüshası üzerinden başlamış daha sonra ilk detaylı çalışma H. Kipert tarafından Wolfenbüttel nüshası üzerinden yapılmıştır. Daha sonra Franz Babinger esere emeği geçenlerdendir. Franz Babinger, Fugger arşivindeki orijinal nüshayı esas olarak alır. Fugger arşivindeki nüshadan faydalanarak 1913-1914 yıllarında makale yayınlamakla işe başlayan Babinger daha sonra metin neşri yapar.² Metin orijinalinde olduğu gibi eski yüksek Almanca ile verilmiştir. Bu durum eserin kolaylıkla anlaşılmasına engel teşkil etmektedir.

¹ Hans Dernschwam (1494-1568) EYİCE, Semavi, (1994), "Hans Dernschwam de Hradıczın". TDV, İslâm Ansiklopedisi, IX

² (Hans Dernschwam's Tagebuch, einer Reise nach Konstantinapol und Kleinasien (1553-55), München-Leipzig 1923, XXXVI+314s.)

Eserin Türkçeye kazandırılması macerası da esere ilgiyi artırmaktadır. Kitabın Türkçe tercümesi Babinger'in önsözünün tamamı olmaksızın Yaşar Önen tarafından 1987 yılında yayınlanmıştır.³ Ancak bu çalışma, seyahatnameyi bütün olarak Türkçeye ilk çevirme girişimi değildir. Semavi Eyice yarım kalmış ve sonuçlanmamış Hayrullah Örs çalışmasından bahsetmektedir. (Arıkan 1990: 225.)

Seyahatnamede dikkati çeken özellikler Amasya'nın tarihi ve coğrafi dokusu içine olaylar ve seyyahın önyargılarının bir kuyumcu titizliği ile ustaca oturtulmuş olmasıdır. Osmanlının ihtişamlı görüntüleri, bu anlatıya eşlik eden unsurlar arasında yer alır. Günün gününe verilen bu izlenimler ve seyyahın esere dağınık olarak yaydığı gözlem ürünleri kendi arasında tasnif edildiğinde anlatı parçaları daha somutlaştırılabilir. 6 Nisan sabahı Çorum'dan Doğu'ya doğru yola çıkan seyyah bir günde katettiği yol üzerinde Amasya'ya kadar Elvan Çelebi, Çağna, Avkat, Bağlıca köylerinden geçer. Yazar daha sonra tıpkı bir günlük gibi Amasya'da geçen günleri ve bu günlerde yaşanan olayları günlerini vererek paylaşır. 7 Nisanda "Amasya'ya vasil olduk" (Dernschwam 1992: 277.) ile kayıt altına alınan ve "2 Haziran, öğleden sonra Amasya'dan İstanbul'a doğru yola koyulduk" (Dernschwam 1992: 297.) diyerek sonlanan Amasya macerasını günü gününe kaydeden yazar, İstanbul'dan Amasya'ya 30 günde gelmiştir. 22 Haziran 1553'te İstanbul'a gitmek üzere üç atla yola koyulan heyet İstanbul'a ulaştığında padişah Nahcivan seferi için Anadolu'ya hareket etmiştir. Bu sebeple huzura kabul edilmeyen elçilik heyeti bir yıldan fazla süre Kanuni ile görüşebilmek için İstanbul'da bekler. 1554 Kasım ayı başlarında seferden Amasya'ya dönen padişahın huzuruna çıkabilmek için 9 Mart 1555'te İstanbul'dan ayrılarak bir ayda (Dernschwam 1992: 277.) Amasya'ya ulaşırlar. Tam olarak günlükteki tarihler itibarıyla 7 Nisan'dan 2 Haziran'a kadar 2 ay gibi bir süre Amasya'da kalan elçilik heyeti ve bilhassa Hans Dernschwam Amasya'yı tanıma fırsatı bulur. Bu tarih diliminin bir başka özelliği Şah Tahmasb'ın Kanuni'ye gönderdiği İran barış heyetinin de Amasya'da bulunmasıdır. 2 Haziran'da heyet aynı yolu izleyerek 23 Haziran'da İstanbul'a varır. Yolculuğun 22 gün sürdüğünü söyleyen Dernschwam (Dernschwam 1992: 322.) 3 Temmuz'da da buradan ayrılır. Kendi özel hizmetkâr, arabacı ve seyisleriyle heyete katılmış olan Dernschwam İstanbul'da fidyesini ödeyerek esaretten kurtardığı bir Alman tüfek ustasını da beraberinde götürür.

Seyyahın penceresinden Amasya'da Osmanlı varlığı, Osmanlının gücüne kısıncık dokunmalar şeklinde metne yayılmış olarak ortaya çıkmaktadır. Hans Dernschwam eserde özellikle padişahın gücünü yansıtmak üzere enstantanelere yer vermiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın ve dolayısı ile Osmanlının ihtişamına üstü örtülü ya da açık olarak gönderme yapan bölümler mevcuttur. Osmanlı padişahının hayatının her anı bir merasime sahne olmaktadır.

³ (Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* (Çev. Yaşar Önen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 885, Tercüme Eserler Dizisi, 62, Ankara, 1987, 427 s. – 2 Harita)

Zaman zaman hayretini ifade eden yazar eserde bu merasimlerden bazılarını fotoğraflamıştır. Henüz Amasya'ya varmadan yolda gördüğü höyüklerden başlar. Padişahın seyahatlerde konak yerine varıncaya kadar yol macerasının anlatımı gücü simgeleştirir: Yazar Amasya'ya varmadan yol üzerinde birbirinden belli uzaklıkta höyükler görür. Padişah konak yerine varıncaya kadar böyle bir haberleşme ağı mevcuttur. Höyükler yol boyunca yapılmakta ve padişahın oradan geçtiği en yakınındaki diğer höyüğe silah atmak suretiyle haber verilmektedir. Bir gelenek haline gelen bu iş ile ilgili özel görevlendirilen kişiler dahi olduğunu anlatan seyyah hayretini dile getirir. Böylece padişahın korunma şeklini anlatarak onu ulular.

Ancak padişahın ihtişamı daha çok cuma namazına gidiş esnasında ortaya çıkar. Bu sahnelerde cumaya gidiş düzeni ve adabı görsel ifadelerle anlatılır. Anlatılardan hareketle padişah cuma günü at üzerinde yeşil bir elbise giymiş, önünde üç paşa ile yola çıkmaktadır. Padişahın önünde yedi kişi yedi tane üzerlerine kimse binmemiş, eğerleri altın işlemeli, rengârenk kıymetli örtülerin yanlara sarktığı atlarla çekilmektedir. Padişahın geçişi esnasında çavuşlar her tarafta halkı iterek yolun ortasından kenarlara doğru uzaklaştırırlar. (Dernschwam 1992: 281-282.) Bir başka anlatıda padişah, Amasya'nın ortasında II.Bayezid tarafından yaptırılan Çifte Minareli camiye gitmek için şehre iner. Yine burada da yeşil elbiseler giyen padişaha çok süslü koşumları ve altın yaldızlı örtüleri ile altı tane at koşulmuştur. Padişahın önünde başlarında süpürgeye benzeyen tüyler bulunan ve yeniçerilerin başı olan solaklar yürümektedirler. Bunların önünde ise üç paşa at üzerinde ilerlemektedir. Bu paşaların da yeniçerileri ve diğer hizmetlileri olup bunların da önünde rengârenk altın işlemeli ipekten elbiseleri sırmalı, altın yaldızlı kıyafetleriyle saray mensupları yer almaktadır. (Dernschwam 1992: 289-290.)

Bir başka ihtişamı görselleştiren ayrıntı padişaha yemek götürme esnasında canlandırılır. "Yemek götürme işi başlı başına bir merasim" (Dernschwam 1992: 285.) diyen seyyah bunu detaylı olarak tasvir eder. Yeniçeriler gibi ipek kaftan giymiş on bir tablakâr, ağızları kapalı, çukur kalaylı bakır sahanlar içinde yemek götürmektedirler. Bunların arkasında bir kişi de yuvarlak deri bir sofra taşımaktadır. Hepsi birden padişah kapısından içeriye girerler ve bir süre sonra da boş sahan kapakları ellerinde kapıdan dışarı çıkarlar.

Seyahatnamenin bütününe eşit olarak yayılan Türk korkusunun yanı sıra Viyana'nın kaybedileceği endişesi mevcuttur. Yazar için Viyana'nın zaptedileceği korkusu karabasan haline dönüşür ve bunu sürekli olarak diline dolar. Bu da padişahın gücünün göstergesi olarak eserde yerini alır. "12 Nisanda padişah camiye gelirken Ali Paşa'ya Viyana'yı mutlaka görmek istediğini ve sırf bunun için daha uzun bir süre yaşamak istediğini söylemiş. Boynu kopsun inşallah!" (Dernschwam 1992: 282.) Ancak tek başına aşağıdaki cümle dahi padişahın gücünü soyut bir anlatımla somutlaştıran bir ifade olarak sarsıcıdır. Gücün, erkin bu kadar etkili anlatılabilmesi

esere samimiyet kazandırmakta ve yapaylıktan uzaklaştırmaktadır. Padişaha müşavere için giden iki hoca, daha sonra üç paşa ve takip eden elçiler padişaha ulaşacakları küçük kapıdan girmeden önce gördükleri büyük kapının yanından geçerken kameriye altında oturan kapıcılara selam verirler. Ancak seyyahın bu davranışı analizi ve bunun esere söz olarak yansısı okuru etkileme gücüne sahiptir. "Aslında onlar kapıcılara selam vermiyorlar, padişahın kapısına karşı saygı ile eğiliyorlardı" (Dernschwam 1992: 285.)

Eserde Amasya coğrafyasına dair görseller de yazarın bakış açısıyla fotoğraflanmıştır: Yazar Amasya'ya Yeşilirmak'la girer. "Oldukça büyük bir su sağ taraftan Amasya'ya doğru akıyor. Bu suyun adı Yeşilirmak." (Dernschwam 1992: 278.) diyen yazarın Amasya'nın genel coğrafik görünümüne dair ilk izlenimi kayıp bir şehir görüntüsü vermesidir ve bunu: "Şehri, tam yanına yaklaşımadan uzaktan görmek mümkün değil" (Dernschwam 1992: 279.) şeklinde ifade eder. Amasya şehrinin kurulduğu bölgeden kaynaklı olumsuzluklar yazarın bakış açısına yansır ve coğrafyaya bakış genel olarak olumsuzdur. "Etrafta sayısız denecek kadar çok, korkunç yerler var." (Dernschwam 1992: 278.) diyen seyyah ve gezi heyeti Amasya'ya güçlkle girer. Şehre girmeden geçtikleri ırmağın üzerinde eski, ancak bir araba geçebilecek ende bir taş köprü, çok sıkıntı çektikleri yüksek çıplak kayalıklı dar bir boğaz, başka bir arabaya yol vermenin mümkün olmadığı dar bir yol Amasya'ya gelen heyeti ve seyahatname yazarını olumsuz etkileyen unsurlardır. Genel görünüme dair hiçbir ayrıntıyı atlamayan yazar Amasya kalesini de anlatmadan geçemez. "Görkemli yüksek bir kaya üzerinde" (Dernschwam 1992: 279.) şeklinde Amasya kalesini tasvir eden yazar kale içi günlük hayatı da canlandırır. Kalenin iç kısmındaki kerpiç evlerde hizmetkârlar ve kale kumandanı oturmakta, her gün sabah ve akşam şehre doğru borazanlar ve davullar çalınmaktadır. (Dernschwam 1992: 296.)

Köprüler de Amasya'nın genel görünümünü fotoğraflamada kullanılır: "Şu halde Amasya'da 3 taş ve 1 tahta köprü mevcut." (Dernschwam 1992: 296.) diyerek köprüleri sayan seyyah Yeşilirmak üzerinde şehre girmeden ve şehir içerisinde dört köprüden bahseder. Bu köprülerin hepsinin ortak özelliği oldukça dar ve üzerinden araç geçemeyecek durumda olmasıdır. Köprüleri aynı zamanda adımlayan yazar, köprülerin korkulukları, taş ya da tahtadan olması bilgilerini de tarihin hafızasına kaydetmek üzere anlatıya dâhil eder.

Yazar, "Vadinin iki tarafında kurulmuş olan Amasya, kerpiçten yapılmış, kırlangıç yuvası gibi birbiri üstüne yığılmış evlerden meydana gelmiş fakir bir şehir" (Dernschwam 1992: 296.) diyerek evleri gözlemler. Coğrafi yapı ile iç içe sunulan evlerin tasvirinde de tıpkı coğrafi yapıda olduğu gibi yazar olumsuz bir bakış açısına sahiptir. Dağların çokluğu, dağ bulunmayan yerlerde birbirinden kerpiç yahut taş duvarlarla ayrılmış üzüm bağları, meyve bahçeleri, bağ ve bahçelerin içinde ise kerpiç veya taş duvarlarla örülmüş küçük yazlık evler tablonun öğeleri olarak anlatıda yer alır. (Dernschwam 1992: 279.) Şehre giren yazar, şehir içindeki evleri de

gözlemleme fırsatı bulur. Evler genellikle tahtadan yapılmış ve iki kat yüksekliktedir. Pişmemiş tuğladan yapılmış evlerin dış kısmı gibi iç kısmı da iyi işlenmemiştir. Evlerin altında ahırlar bulunmakta ve bunların üzerinde oturdukları tahta ve kalaslarla örülmüş ve üstleri toprakla kapatılmış odalar mevcuttur. "Bunlar dışında doğru dürüst bir ev yok. Buralarda oturuyor, yatıp kalkıyorlar." (Dernschwam 1992: 280.) diyerek evleri fotoğraflayan yazar "Evlerin ne doğru dürüst pencereleri, ne de güzel görünüşleri var. Odalarda hapishanede oturur gibi oturuyorlar." (Dernschwam 1992: 296.) diyerek olumsuz anlatıyı metin boyunca sürdürür. Mutfak bulunmayan evlerde, odalarda mevcut olan küçük ocaklarda yemeklerini pişirmektedirler. Evlerin damlarında damın toprağını sağlamlaştırmakta kullanılan yuvak taşı bilgisini vermekle yetinmeyen yazar, yuvak taşı resmi çizmek suretiyle eserde mevcut olan görsellere zenginlik katar.

Amasya coğrafyasını görselleştiren unsurlardan bir diğeri de "günümüze herhangi bir kalıntısı gelmemiş" (Toruk 2005: 443.) olan Amasya saraylarının anlatımında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada seyyahın anlatısı değerini bir kat daha artırmaktadır. Seyyah sarayların tasvirine metinde iki farklı yerde başvurur:

"Daha önce Şehzade Mustafa'nın, şimdi de padişahın kaldığı ikametgâh dağın eteğinde bir yerdedir. Burası büyücek, sade, etrafı bahçe ile çevrili bir saraydır. Girişte etrafı kerpiç duvarlarla örülmüş bir tahta kapı var. Bu kapının yanındaki odalar, bir köy evinin odaları gibi. İçeride avlu kısmında tek katlı bir bina görülüyor. Kerpiçten uzunluğuna yapılmış bir yapı. Binanın ahşap kısımları iyice işlenmemiş, kaba, basit tahta parçalarından ibaret. Bunlar bir kulaç boyunda çam tahtalardır. Bunun yanında bahçe içinde fırınlanmış tuğladan inşa edilmiş tek katlı bir bina daha var. Padişah burada kalıyormuş.....Bizdeki alelade bir esnafın evi gibi bir şey bu. Yanı başında kerpiçten örülmüş büyük bir kapı görülüyor. Kapının önünde tahtadan yapılmış bir çardak var. Çardağın altında ellerinde gümüş bastonlar bulunan altın işlemeli elbiseler giymiş 4 kapıcı oturuyor." (Dernschwam 1992: 284-285.)

Bir diğer anlatı parçasında çadır ve tahtirevan saray tasvirine dâhil olur.

"1 Haziranda Amasya'da Aşağı Saray'ı gördük. Duvarları taştan, iç kısımları ise pişmiş tuğladan yapılmış. Tahta çitler ve kalaslar da döşenmiş kısımları var. Çatısı, âdet olduğu üzere, toprakla örtülmüş düz dam. Pencereler yukarıda, yüksekte. Bu arada orta yerde büyük bir ev de var. Toprağa gömülü yahut da kayaya oyulmuş gibi. Üzerine çıkıp aşağıya bakılabilir ve etraf seyredilebilir. Bir bodrumda olduğu gibi tahtadan kalın, adam boyu yükseklikte parmaklıklar mevcut. Üstü ise kurşun kaplı. Bu binanın dörtgen biçimli içinde kıvrıla kıvrıla dolaşılabilir. Yan taraflarda pencereleri tepede pek çok oda var. Padişahın çadırı da bu binada duruyor. Çadır kuran ve çadırı dikip onu gerektiğinde tamir eden ustalar da bu binada kalıyorlar. Bu tip çadırlar Türkiye'de çok. Bunların direkleri çok kalın, bir koşu arabasının okundan daha kalın. Birbirine ekli 2 parçadan oluşan bu direkleri ikiye ayırmak kabil. Bu kadar büyük çadırı ve onun malzemelerini taşımak için nerdeyse 1000 deve lâzım. Yolculuk esnasında padişah bir

çadırda kalırken, çadırcılar başka bir çadırı ertesi gün için kurup hazır ederlermiş. (Dernschwam 1992: 294.)

"Sarayın içinde mahfe (tahtirevan)gördük. Çok ağır ve hantal bir şey. Öyleki, onu ancak dört at çekebilir. Dört tarafı da pencere kafeslerine benzeyen kafeslerle çevrilmiş. Kafes aralarından içerisi görülebildiği için üzeri ipek tül veya örtülerle kapatılabilir." (Dernschwam 1992: 295-296.)

Amasya mimarisinin anlatımı kiliseler ve camilerin anlatısı ile çeşitlenir: Şehrin girişinde Bizans zamanından kalma kiliselerden, Amasya'da 11 Türk camisinin bulunduğu ancak bunların en güzelinin, padişahın selamlığa çıktığı II.Bayezid tarafından yaptırılmış olan Çifte Minareli cami olduğundan söz eder. Yazarın İslam algısı, İslam dünyasına ait mimari tablolar içine gizlenmiş olarak belirginleşir. Eserin tümüne yayılan olumsuz İslam algısının yanı sıra ezan okumayı sanat olarak yorumlaması anlamlıdır. "Bu minarelerden iki müezzin birbirine doğru haykırır dururlar. Bu haykırma işi de o kadar kolay değil. Bu büyük bir sanat eseri, aynı zamanda bir ibadet tarzıdır." (Dernschwam 1992: 296.)

Coğrafi yapıyı tasvirleyen yazar, eserde manevi yapıya da yer verir. Türk, Osmanlı ve İslam kelimelerini birbirinin yerine kullanan yazar Türklerin iyi yaşamayı bilmediklerinin altını çizer. "Türkler başka şeylerle uğraşıyorlar. Tanrı'nın kendilerine verdiği nimet ve imkânlardan lâyıkiyle faydalanmasını bilmiyorlar. Zahmete de katlanmak istemiyorlar, bağ yetiştirmiyorlar. Çobanlar gibi hayvancılıkla uğraşıyorlar." (Dernschwam 1992: 277.)

Bu anlatıda ilgi çeken bir başka husus "halk"ın varlığının çok az enstantanede görünür olmasıdır. Halk kelimesi Amasya anlatısı içinde ilk kez padişahın cumaya gidiş merasimi içerisinde geçer. Ancak seyyah burada cuma merasimi içerisinde itilen kakılan bir halk görüntüsü resmetmektedir. Bir başka anekdot Şehzade Mustafa'nın öldürülüşü ve bunun yarattığı içerlemeden bahsedilen metinlerde ortaya çıkar. Varlığı ile göz doldurmayan halkın zaman zaman ruh dünyasına dokunulmaktadır. Hans Dernschwam'ın bakış açısıyla halk çok öfkeli.

"Geçtiğimiz yollarda halkı üzüntülü ve kızgın bulduk. Bir kısmı Şehzade Mustafa'nın öldürülmüş olmasına, bir kısmı da İran seferinin sürüp gitmesine üzülyor. Zaten padişahın Kapadokya'da uzun zaman kalmasının sebebi de şurada burada huzursuzluk yaratan kimseleri tutuklamak ve öldürmek içindir. Zira herkes Mustafa'yı övmekte ve padişah tahtından ayrılınca Türkiye'de huzursuzluğun artacağından ve başkaldırmalar çıkacağından korkuluyor. Geride kalan iki şehzadenin babaları gibi olamayacaklarına inanıyorlar." (Dernschwam 1992: 278.)

Şehzade Mustafa'nın katli vakasından çok etkilenen seyyah bunu birden fazla metinde tekrar etme ihtiyacı duyar: " Mustafa'nın başına gelen felâketten dolayı hemen hemen bütün Kapadokya halkı kızgın." (Dernschwam 1992: 282.)

Eserde, Kanuni Sultan Süleyman'ın da içinde bulunduğu Amasya atmosferinde Türklerle ilgili genellemeler mevcuttur. Bu genellemeler kimi yerde gerçek olaylara dayandırılarak verilirken kimi yerde geçmiş ile ilişkilendirilerek ortaya çıkmaktadır. Eserde, tarih boyunca Avrupa'da oluşan İslam kelimesi ile şekillenmiş Türk/Osmanlı imgesi geçerliliğini korumaktadır. Medeniyetten uzak yaşayan, insanlara zulmeden, korku veren Türk tanımı tekrar edilerek adeta pekiştirilmek istenir. Türklerin tembel olup yaşamayı bilmediği sürekli vurgulanır. Buna temel teşkil eden düşünce ise evlerin bakımsızlığına ve yeme içme kültürüne dair vurgulamalarda ortaya çıkmaktadır. Bilinmeyen bir insan topluluğuna karşı oluşan önyargılar ve olumsuz imgeler yanında olumlu izlenimler de eserde yer almaktadır. Yazar bu izlenimlerini zaman zaman Hristiyan askerlerle Türk askerlerini karşılaştırarak anlatır:

"Türk milleti çok sağlam ve dayanıklı bir millet. Hayvancılıkla hayatlarını kazanıyorlar. En çok yedikleri şey yoğurt. Ekmek pek bol değil, fakat istedikleri kadar su içiyorlar. Hepsi de neredeyse yarı zenci. Güneşten kapkara yanmışlar. Sıcağa, soğuğa açlığa susuzluğa mukavemet eden ve böylece fakirlik içinde pişmiş bir millet. Ya bizim Hristiyan askerlere ne demeli? Harp esnasında da rahat yaşamak isterler. Şarabımızı, zaruri olmayan pek çok erzakımızı beraberimizde götürürüz. Bu rahatlık ve bolluk içinde askerlerimiz mide fesadına uğrarlar. Gece gündüz yerler, içerler." (Dernschwam 1992: 299.)

Yalnızca bir merak uğruna İstanbul'u ve Kanuni Sultan Süleyman'ı görmek üzere at üzerinde İstanbul'a gelerek oradan da Anadolu'ya geçen Hans Dernschwam bu tavrıyla hakkı teslim etmek ister gibidir.

Eserde gözlemlenen ve bu eseri özel kılan "XVI. yüzyıldaki kırsal kesimin yapısı hakkında hiçbir kaynakta kolay kolay bulunmayan ayrıntılar verilmesi ve yer yer çeşitli olaylarla ilgili olarak halkın duygu ve düşüncelerinin dile getirilmiş olması" (Arıkan 1990: 225.) dır.

SONUÇ

1865-1940 yılları arasında yaşayan ünlü Macar Türkolog Ignacz Kunos 1925'de yayınlattığı Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde: "Kim bilir, eğer ben Macar oğlu kulunuz, bu Plevne beyitlerini kırk üç sene evvel işitmemiş ve saklamamış olsaydım, belki şimdiye kadar büsbütün unutulur giderdi. Hamd olsun ki kulağıma erişti... Mukaddes bu hediye sizlere veriyorum." (Sızlagı 2007: 3.) demektedir. Hans Dernschwam'ın eseri yazış amacı bilinmese de çoğunluğu önyargılı yaklaşımlarla verilen bilgiler dahi olsa geçmişten günümüze taşınan miras açısından önemi unutulmamalıdır. Ulus olarak kültürel mirası saklayamamak hüznü veren bir durumdur ve bu tür eserler bir anlamda bunu karşılamaya yarar. Yabancı bir seyyah, kalemle günümüzde kalıntıları dahi olmayan bir mirasa yaşam hakkı tanımaktadır. Buna karşın bu tür eserler, yazarın önyargılarını içinde barındırabilmektedir. Seyyahın istediği manzarayı seçme

özgürlüğü, bu eserlerin niyetini çözümlenmek imkânsızlığını beraberinde taşır. Bununla birlikte bu anlatılar tarihe tanıklık etmeleri itibariyle önemlidir.

KAYNAKLAR

AYTAÇ, Gürsel, (2016), **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Ankara: Doğu Batı Yayınları
EYİCE, Semavi, (1994), "Hans Dernschwam de Hradıczın". **TDV, İslâm Ansiklopedisi**, IX, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

TORUK, Ferruh, (2005), Amasya Kentinin Fiziksel Oluşum Sürecinde Saray Olgusu. **Vakıflar Dergisi**, S. 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları. (www.dergimakale.com adresinden 05.12.2017 tarihinde erişilmiştir.)

SZİLARD, Szilagyı, (2007), Ignac Kunos Türk Folklor Araştırmalarında Bir Öncü. **Doktora Tezi** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara (https://media.turuz.com/ adresinden 05.12.2017 tarihinde erişilmiştir.)

DERNSCHWAM, Hans, (1992), **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü** (Çev.) Yaşar Önen, Ankara: Kültür Bakanlığı/ 885.

ARIKAN, Zeki, (1990), (Tanıtım), **Osmanlı Araştırmaları X**. (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/> adresinden 05.12.2017 tarihinde erişilmiştir.)